
ROŽE DORSENVIL

**KNJIGA
I IZDAVAČKA
DELATNOST
U AFRICI***

**PRIMER: „LES NOUVELLES EDITIONS
AFRICAINES“**

Izdavačka problematika u Africi odnosila bi se, ukratko, na stvaranje kulturnog predmeta u sredini koja poseduje slabu kupovnu moć i gde osnovne potrebe još nisu zadovoljene.

Šta je izdavačka delatnost? Kolektivna delatnost sa ciljem da se proizvede pedagoški ili umetnički predmet.

Ova definicija mogla bi se primentiti i na staru kulturu. Ona je bila isključivo normativna i negovala je umetnost u različitim oblicima. A što se tiče kolektivne delatnosti — i najusamljeniji zanatlija, vajar ili kovač, izučio bi svoj zanat u zanatlijskim školama ili srodnim korporacijama koje bi držale na okupu talente sve dotle dok u njima ne bi duboko usadili osećanje za grupni rad.

Izdavačka delatnost sastojala bi se u stvaranju kulture i potrebama prilagođenih predmeta. Danas se sve više ispoljava tendencija da predmet sadrži specifične karakteristike i da bude namenjen isključivo jednoj upotrebi; u prošlosti, ako izuzmemo neke tabu zabrane, predmet je imao nekoliko funkcija: jedan isklesani taburet koristio se kao klupa, podnožje ili naslon za glavu.

*) Roger Dorsenville, Livre et édition en Afrique, généralités, Etude de cas: Les Nouvelles Editions Africaines.

Knjiga je knjiga, predmet nastave ili komunikacije, ali može biti i nekoristan predmet, deo kolekcije, činilac prestiža u društvu. Može biti i znak pažnje i prijateljstva — poklon.

Ipak, osnovna namena knjige najuže je povezana sa jednom od najstarijih čovekovih društvenih potreba, a to je komunikacija. Opštimo međusobno da bismo se upoznali, da bismo se informisali, da bismo se obrazovali.

Prepušćićemo etnologu ono što pripada njegovoj oblasti: da otkrije kodove koji su, pre knjige, izražavali emocije i prenosili poruke. Svi oni koji su putovali po Africi, od jednog sela do drugog, mogli su da primete znakove pred kojima bi ostajali ravnodušni: dve unakrsne grane, savijenu stabljiku ili pletenicu napravljenu od like koju nalazimo tamo, gde nikada ne bi mogla sama da dopre.

Treba li govoriti i o ostalim oblicima komunikacije — o zvuku, pesmi, umetničkom predmetu ili plesu? Uspomena na ta daleka vremena izbrisana je iz sećanja ljudi — naslednika tehnički razvijenih civilizacija. Ono što je ostalo — pantomima, gestikulacija, muzika, pesma, postavši deo spektakla zadržalo je isključivo zabavnu funkciju.

Ali mi iz Afrike samo smo nezakonita deca tehnički razvijene civilizacije. Čak i naši školovani sunarodnici još pamte simbole koji su vladali njihovim detinjstvom, u sredinama gde su stari kodovi još uvek veoma rasprostranjeni. Dovoljno je malo pažljivije oslušnuti zvuk bubnjeva da bi se razaznali zvučni kodovi.

Šta da kažemo o samom govoru? Sačinili bismo neograničenu listu simbola, odredili bismo idejnu vezu koja je omogućila, na primer, da reč „bambara” označava istovremeno „govor”, „usta” i „lonac na vatri”.

Čovekova moć primanja bila je, međutim, ograničena kao i njegova memorija, iako su pripovedači uspevali da razviju kod sebe izvanrednu sposobnost pamćenja. Potreba da se proširi komunikacija i da se sačuvaju pravila dovela je do piktografskih simbola, a kasnije i do samog pisma (u Africi na primer to su pisma „Vai” i „Basa”).

Dakle, ako knjiga, koja je rezultat razvoja, ima određenu svrhu i predstavlja sredstvo za postizanje širih ciljeva, logično bi bilo da bude dostupna svima. Ali to nije tako jednostavno. U bogatim zemljama dolazi do neočekivane situacije: audiovizuelna sredstva potiskuju knjigu.

No, vratimo se afričkom kontinentu, pritisnutom problemima koji sprečavaju mobilizaciju masa, i ako zamislimo vertikalni presek, uvidećemo da se u Africi istovremeno komunicira i pomoću bubnjeva i pomoću satelitskog sistema, a samo jedan mali prostor u komuniciranju ostavljen je pisanoj reči, što je skromno područje za započinjanje izdavačke delatnosti.

Tu je izdavačka delatnost od drugorazrednog značaja, što je činjenica, jer ne bi postojale samo tri izdavačke kuće na frankofonskom području već sigurno dvadesetak. Međutim, u svim afričkim razvijenim zemljama oseća se potreba za knjigom kao proizvodom izdavačke delatnosti. U svim velikim afričkim gradovima postoje knjižare. Knjiga je roba koja omogućava opstanak čitavom jednom trgovinskom sektoru čiji je ona najvažniji proizvod, proizvod koji ukazuje na identitet, jer zahvaljujući njenoj upotrebi, zajednica u kojoj se govori dvadeset jezika, može da se definiše kao frankofona ili pak kao anglofona. Zaključak se nameće sam po sebi: to je uvezen proizvod. Dvadeset godina posle sticanja nezavisnosti, sredstva kulturne dominacije i dalje postoje.

Škola je posedovala tu mimikrijsku moć da na ovom tlu pravi dobre Francuze, koji piju „pastis“ igraju „belot“ ili „petank“ ili one koji vole pivo ili viski, pastore koji propovedaju Bibliju, sudije sa perikama, oficire sa brkovima i razdeljkom. Ovaj proces asimilacije mogao je da se ostvari samo ukoliko bi obezvređivao tradicionalne vrednosti. Knjiga, kao sredstvo koje omogućava osvajanja da učvrste svoje pozicije, pokazala se kao mnogo efikasniji instrument od baruta i metaka koji su mogli samo da obezbede potčinjenost bez stvarne asimilacije.

Izgledalo je u prvom trenutku da je duhovna potčinjenost potpuna, pošto je knjiga postala ritualno sredstvo koje uvodi u novi proces saznanja. Osvajanje bi bilo konačno da je stvarni cilj kolonizatora bio potpuna asimilacija domorodaca. Međutim, došlo je do raskola između škole i kolonijalne prakse; otud knjiga koja je u početku bila instrument privole, kasnije podstiče u novim generacijama otpor prema otuđenju-asimilaciji, i okretanje autentičnim vrednostima i svom poreklu. Knjiga koja je u početku otuđila čoveka od samoga sebe, sada ga podstiče da se ponovo okrene sebi.

Ova činjenica objašnjava značaj koji su kulturi pripisivale izvesne afričke elite. Knjiga, kao instrument buđenja svesti, obezbeđivala je ideološko oružje protiv asimilacije. Naravno, seljaci podvrgnuti kuluku, kao i radnici koji su postavljali željezničke pragove na pruzi Kongo—Okean,

nisu morali da budu ideološki obrazovani da bi se oduprli asimilaciji, jer su je svakodnevno neposredno osećali. Međutim dodir s ideologijom ukazaće i na druga sredstva za borbu, a ne samo primenu surove sile.

Kada se afrički ideolog zalaže za uspostavljanje novog međunarodnog kulturnog poretka, on ne poriče činjenicu da su društveni odnosi, pre svega, odnosi proizvodnje i razmene. Problem je u tome da se odredi kome će pripasti dobit, te smatra da će novi međunarodni kulturni poredak uvesti i nove odnose. Odgovor bi, verovatno, bio da nema novog međunarodnog kulturnog poretka bez promene dosadašnjih odnosa, što će reći, da borbu prvo treba usmeriti na promenu ovih odnosa kako bismo dobili novu kulturu. Ali iz ovoga isto tako vidimo da je bilo potrebno obrnuto postaviti problem i zamisliti revoluciju kao kulturni čin. Otuda i neosporni značaj knjige.

Tragedija dekolonizovanih zemalja jeste u tome što su započele svoj nacionalni život, pošto su im mnogobrojne veze sa Evroamerikom nametnule potrebu da svoju efikasnost potraže u okvirima određenih uzora, umesto što bi im omogućile postepeno osmišljavanje vlastitog kulturnog razvoja. No kao što smo videli ovaj vek je, uprkos nedaćama, dao knjigu i školu. Knjige su postale instrument nove borbe, nove emancipacije što na određeni način usmerava programe i zadatke izdavačke delatnosti.

Ista priča se ponavlja, samo u različitim oblicima. Razvojem komunikacija, izdavačka delatnost postaje mesto gde se neprekidno dodiruju, rađaju i razvijaju razni uticaji. Posle rata, pero i mastilo bili su glavno oruđe borbe za afričko nasleđe. Škola je predvodila kolonizovan narod ka nezavisnosti, iako, sa naučnog stanovišta, ona nije imala dovoljno obrazovanih kadrova koji bi organizovano pristupili ovom poduhvatu. Pripremanje novih kadrova je zadatak nove škole i izdavačke delatnosti. Nalazimo se pred revolucijom koja će dovesti do smenjivanja onih kadrova, koje je eksploatatorsko društvo postavilo još pre dva veka, i koji su se doskora održali. Ali u prvim redovima borbe neće se naći seljaci, već knjiški obrazovani čija kultura po sebi, kroz sebe i za sebe, definiše praksu vernu i starom afričkom nasleđu i organizacionim sposobnostima.

2.

Svaka kultura je nasleđe koje se prenosi kroz vekove, zajedno sa predmetima, običajima i ponašanjima koje ona nameće. Dakle, svaka kultura je proizvod određenih činilaca, što ne znači

da uvek možemo sa sigurnošću da odredimo poreklo svakog elementa kulture. To ipak znači, što je važno, da se nijedna kultura ne prenosi u nepromenjenom obliku, pošto su mnogobrojne okolnosti menjale njen tok.

U tom smislu, možda suviše pristrasno branimo našu tezu o afričkoj kulturi nasuprot stranim kulturama koje su nas navodno preplavile, a ispod kojih bismo ponovo otkrili netaknutog i neotuđenog *homo africanis*-a.

Nacionalisti, i ostali pristrasni branioци autentičnog, prihvatili su jednu odbrambenu ideologiju koja se ne zasniva na činjenicama. Afričko nasleđe je vremenom pretrpelo toliko uticaja, od Egipta, islama i hrišćanskih upada, da o njemu možemo govoriti samo kao o jednom sinkretičkom proizvodu. Sa svakim dodirrom dolazilo je do mešanja; bez obzira na okolnosti koje su uslovile njen prodor, strana kultura je davala svoj pečat Africi.

I pored ovih argumenata koje nameće razum, i koji pokazuju da je jedno vreme prevaziđeno, u ideološkim strukturama, i u nama, postoji izvesna nostalgija za davnim vremenima. Naravno, rešenje ovih protivurečnosti našlo bi se tako što bismo izvukli ono najbolje iz oba nasleđa.

Naši preci su se kroz mrak probijali pomoću dva glavna oruđa, koja se prožimaju — etika i estetika, pa iako smo danas uspeli da skinemo veo sa inspirativne moći Lepog i Dobrog, onda ih moramo ponovo tražiti u sredstvima komunikacije našeg vremena, u knjizi, ako prihvatimo činjenicu da usvojeni kulturni proizvod mora da stupi u dodir sa određenim strukturama koje će ga prihvatiti.

Ovo nije preterano niti izmišljeno zbog nekih drugorazrednih potreba. Dovoljno je da se podsetimo onog što je u Africi, u sistemu komunikacija prethodilo knjizi. Nemoguće je osporiti stalnu prisutnost lepog i dobrog u oblicima opštenja kao što su pantomima, pevanje, ples ili muzika udaraljki.

Sledeći primer dovoljno govori o tome — pozorište lutaka Dej. Te lutke, male figure muškarca i žene, bile su načinjene od rukavica u prugasto plavo-belom materijalu, sa izvajanim drvenim glavama, kosom od slame i crvenim trakama. Njima iza scene upravlja čovek. Hladnoću, prezir i bes koji ispoljavaju supružnici lutke bi izražavale sa mnogo realizma, dok bi iza scene lutkar pozajmljivao svoj glas čas jednoj čas drugoj figuri. Ova simpatična i vrlo živa predstava bila je, u stvari, prava basna sa naravoučenjem. O bajkama i pevanju dovoljno smo govorili. Zato ćemo se sada zadržati samo na plesu,

i istaći njegovu dvostruku ulogu u sublimaciji i opuštanju, osobinama svojstvenim snovima.

Trebalo bi da ovaj duh bude prisutan u knjigama, ako se slažemo da je njihova funkcija obezbeđenje kontinuiteta nasleđa. Zadatak izdavača je da to sprovede u delo.

Kao i svaki kulturni predmet, knjiga ima svog tvorca, izvršitelja i svoju publiku.

U tradicionalnim sredstvima komunikacije tvorca je kolektivna svest, ili tačnije, kolektivna potreba za stvaranjem koja inspiriše pojedinca, pa kako svaka grupa nosi sopstvena moralna i estetska merila ona utiče i na inspiraciju samog pojedinca. Dakle, nije postojala umetnost spontanog OSIM AKO SPONTANOST NIJE BILA NAMETNUTA. Škola je ta iz koje su šegrti izlazili obeleženi kalupom svoje kulture. Svaka improvizacija je privid, nameštanje i pokoravanje pravilima.

Budući da je inspirator istovremeno i potrošač to se u tom zatvorenom krugu radosti i zadovoljstva prepoznaje proizvod, kolektivno viđenje koje je obezbeđivalo identitet društvene grupe.

Gde i kako u ovom okviru odrediti mesto knjige, uvezenog proizvoda koji nije asimiliran, niti prihvaćen.

Kolektivna saglasnost i učešće preduslov su nastanka jednog kulturnog predmeta. Kako uključiti knjigu u krug potreba?

Nije sve crno. Daleko od toga. Kad je u pitanju knjiga, struktura prijema uslovljena je onom istom potrebom za opštenjem koju smo već ranije naveli. Novi vek donosi i nova sredstva kojima se čovek neprestano prilagođava. To smo mogli najbolje da vidimo kada se škola premetila u šumu. Posle kratkih sukoba, starosedeoći, iznenađeni obrazovanjem i stručnošću sinova začutili su i povinovali se novom vremenu.

To bi bili podaci koji proizilaze iz problematike izdavačke delatnosti. Analizirajući ih, dolazimo do zaključka da afričke izdavačke kuće moraju sebi krčiti put tako što će se prilagoditi postojećoj situaciji i usmeriti se prvenstveno na školske knjige, udžbenike, jer tu nalaze svoje pristalice:

- decu i omladinu željnu znanja,
- implicitno pristajanje roditelja,
- saradnju sa državom koja traži kadrove.

Problem postoji samo ukoliko država još nije postala svesna neophodnosti da prilagodi ove udžbenike novom statusu stanovništva. U tom

slučaju suviše je govoriti o izdavačkoj problematici. Izdavačka delatnost tada i ne postoji, jer se izdavanje dela iz opšte književnosti može zasnivati isključivo na višku stečenom prodajom školskih izdanja, odnosno na posrednim državnim i roditeljskim doprinosima.

Tako, izdavačka delatnost u većini afričkih zemalja ne postoji; na taj način one priznaju da je došlo do prekida u tradiciji, ako smatramo da je usmena književnost imala svoju društvenu funkciju.

Školovani ljudi napajali su se, u nedostatku afričke literature, popularnom literaturom iz „metropole”, književnošću koja je štampana u velikom tiražu, i kojom je afrička elita manipulirala kako je htela. Jedan od osnovnih problema afričke izdavačke delatnosti jeste kako da se oslobodi tog priliva „smeća” koje guši afričku proizvodnju u začetku.

Vek pun neizvesnosti, koji ne zna kamo ide prateći put za Katmandu, stvorio je literaturu koja odgovara njegovim lutanjima i upravo u tom vrtlogu naš poduhvat treba da pusti svoje korene. Samo do koje stene?

Nikada se nije postavilo značajnije pitanje. Naravno, i mi smo se kao i svi ljudi ovog veka uputili stazom neizvesnosti. Ali postoje neizvesnosti i neizvesnosti. Naša se sastoji u traženju načina koji bi nam omogućio da se oslobodimo lažnih uveravanja kojima nas obasipa Zapad.

Afrička literatura, tzv. literatura zadovoljstva, ima svega dva ili tri naslova koji se pamte. Nove generacije, zbog stanja potčinjenosti, ma kakvi bili njihov stepen obrazovanosti i njihova ubeđenja, osećale su se izgubljenim. Između asimilacije i revolta, afrička omladina ustaje i protiv pravnog ustrojstva.

I tako ona stena dobija svoj oblik. A to je još uvek u skladu sa našom definicijom o kulturnom objektu kao predmetu željenom, predloženom i namenski usmerenom od strane kolektivne svesti.

Podsetimo se izvanrednih afričkih bibliografija koje su priredili Natan, Armatan, Sent-Pol ili selektivnih bibliografija koje su date uz određene studije. Tu ćemo naići na letimičan pregled literature zadovoljstva (FORCE-BONTE, SNA-GA-DOBROTA), zatim literature koja optužuje (Nini, Karim, Maimuna, Klimbje, *Crno dete*) i najzad dokumentarističke literature (*Od Tilena do Platoa, 25 godina zaostalosti*, itd.). Što se tiče dela književne fikcije, ona su obeležena protestom i otporom.

I sada dodirujemo jednu drugu tačku naše problematike. Država, administracija i rukovodioci, od kojih zavisi štampanje knjiga, koji dotiraju, poručuju školske udžbenike i vrše reviziju školskog programa, što može da nametne štampanje novih knjiga, postaju do sada predmet revolta (*U prvom planu, Lepi izrod, Između voda, Zlatno doba nije za sutra, Demagog*, itd.). Zato je bilo vrlo malo izdavačkih kuća, jer država nije htela da finansira svoje unutrašnje neprijatelje. Bile su to pogrešne procene, jer su oni romani koji su se umereno bavili društvenim problemima imali manje izgleda da se probiju u Evropi od onih tekstova koji su pljuvali vitriol i koji su se potom vraćali u Afriku, noseći pečat velikog ugleda stečenog u metropoli: *Zabe iz šikare, Život-i-po i Afrički prinčevi*.

3.

Pošto smo u našem izlaganju odredili opšte okvire izdavačke delatnosti na afričkom kontinentu, sada ćemo tome pristupiti detaljnije, na primeru najveće izdavačke kuće frankofonske Afrike.

Njeno sedište se nalazi u Senegalu, bivšoj francuskoj koloniji koja je stekla nezavisnost 1960. godine. Rekli smo već da kultura zavisi od istorije. Važno je to ponovo naglasiti, jer objašnjava činjenicu da se pisana književnost služi francuskim jezikom na teritoriji gde se govore afrički jezici kao *pular* čija rasprostranjenost prevaziilazi granice same zemlje, zatim *vólof* i *jula* kojima se služi priličan broj stanovnika, i još tri jezika koji se smatraju glavnima, a kojima se služe oko 50.000 stanovnika. Postoji još neznan broj lokalnih jezika koji se vezuju za etničku grupu Mandingo.

Oblik vlade: republika sa predsednikom na čelu.

Institucije: izvršna, zakonodavna i pravosudna vlast.

Školstvo: deli se na osnovno, srednje, više i visoko.

Novina od nedavno: srednje obrazovanje u seoskoj sredini.

Univerzitetsko obrazovanje odvija se na velikim fakultetima klasičnog tipa i u univerzitetskim institucijama.

Površina: 196 000 km².

Broj stanovnika: 3 500 000.

Broj stanovnika u glavnom gradu: 1 000 000.

ROŽE DORSENVIL

Dva grada imaju više od 100 000 stanovnika.

Broj obuhvaćenih školovanjem školske 1979/80:
500 000.

Broj studenata na univerzitetu: 15 000.

Budžet za školstvo i kulturu iznosi 30% od ukupnog budžeta.

Stepen opismenjenosti na francuskom jeziku oko
40%.

Veliki stepen opismenjenih na arapskom jeziku koji se služe verskom literaturom, što nije predmet našeg razmatranja.

Štampa: jedan dnevni list, tri nedeljnika, četiri mesečna časopisa i jedan tromesečni.

Broj knjižara u Dakaru: osam od kojih četiri velike, čiji promet iznosi više od milijardu CFA.

Broj štamparija: dva velika preduzeća međunarodnih razmera.

Dva oveća preduzeća koja su u mogućnosti da štampaju knjižice i brošure.

Četiri štamparije za gradske potrebe.

Papirnice: dve papirnice na međunarodnom nivou.

Izdavačke kuće: dve — LES NOUVELLES EDITIONS AFRICAINES — osnovana 1972. kao i EDITIONS SANKORE nedavno osnovana.

Između sticanja nezavisnosti i osnivanja prve izdavačke kuće prošlo je dvanaest godina.

Francuske izdavačke kuće — „Hatier”, „Nathan”, „Bordas”, PUF i druge, koje su obezbeđivale školske i univerzitetske udžbenike samo su delimično pokrivale odsustvo izdavačke delatnosti. Ovaj društveni problem je već pedeset godina dobro poznat u celoj Africi. Što se tiče opšte književnosti, naslovi koji su u ovom periodu objavljeni raspoređuju se na sledeći način: „Albin Michel” — 2, „Présence africaine” — 40, „Clé” — 25, „J. P. Oswald” — 25, „PLON” — 2, „Julliard” — 2, „Stock” — 1, „Seuil” — 2, „Nouvelles éditions latines” — 1, „Flammarion” — 2, „Gallimard” — 2, „Seghers” — 2. Ovde govorimo o prvoj deceniji posle nezavisnosti, 1960—1972, i mislimo na celokupnu afričku produkciju. Ako bismo uzeli u obzir samo senegalsku izdavačku delatnost onda bi se ove brojke gotovo svele na nulu — izuzetak čine, „Présence africaine”, „Clé” i „J. P. Oswald”.

Ako nam je kuća „Oswald” priredila iznenađenje to nije slučaj i sa „Présence”, sedište u Parizu, u kojoj otkrivamo afričku izdavačku kuću, kao ni sa „Clé”, odnosno njenim predstavništvom u Jaundeu, iako je finansirana iz fondova nemačke misije koja je imala za cilj da je verski usmeri. Ove tri kuće su zajedno izdale više afričke literature nego sve ostale velike izdavačke kuće u metropoli. To je bilo prirodno. Ipak cenimo to što su ove dve izdavačke kuće lansirale ona imena koja su nam postala dobro poznata: Mongo Beti, Sejdu Badian (Seydou Badian), Olip Beli-Kulnim (Olympe Bhély-Quenum), Francis Bebej (Francis Bebey), Gij Menga (Guy Menga) i drugi. Kakva bi bila, bez ovih kuća, sudbina ovih velikih pisaca koji su podigli svoj glas da bi preneli našu poruku?

Najzad, 1972, pojavila se kuća „Nouvelles editions africains” — NEA. To nije išlo samo od sebe. Ako se setimo elemenata koji sačinjavaju izdavačku problematiku, primetićemo:

1. da su bili neophodni odluka i angažovanje države;
2. da se ova mlada izdavačka kuća usmeri od samog početka ka štampanju školskih udžbenika.

Ova druga postavka imala je za posledicu to što su se izdavačke kuće: „Nathan”, „Hatier” i EDICEF, odavno prisutne u Africi, udružile u deoničarsko društvo. Nama nisu bila potrebna njihova sredstva, ali smo nastojali da, saradujući sa njima, izbegnemo sukob i iskoristimo njihovo iskustvo.

Odluka senegalske države odmah je povukla za sobom i učešće vlade Obale Slonovače koja je uložila polovinu sredstava potrebnih za ovaj poduhvat. Godine 1978. ovim zemljama pridružilo se i Togo koji je obezbedio otvaranje treće ustanove u Lomeu. Pošto je senegalski zakon dao ovom udruženju u povelju isključivi monopol nad proizvodnjom školskih udžbenika, i knjige koje su objavili raniji izdavači, čekajući reviziju, ponele su zaštitni znak NEA kao saizdavača, dok su se novi naslovi, prilagođeni programu, koji je nanovo odredilo odeljenje Ministarstva za prosvetu, pripremali za izradu.

Metoda CLAD, na primer, namenjena učenju jezika, uključujući i francuski, obezbedila je jedan od najvažnijih fondova produkcije NEA (sa EDICEF-om kao saizdavačem).

Izdavačka kuća koja je bila usmerena na potrebe školstva mogla je da bira između dve mogućnosti: da se ograniči na udžbenike i tako utiče na smanjenje njihovih cena ili da se proširi i na

područje opšte književnosti, finansirajući produkciju viškom sredstava, ostvarenim prodajom udžbenika.

U ove rasprave o trgovačkim i kulturnim interesima umešali su se i drugi činioци vezani za osnovna opredeljenja Senegala, koji su konačno doprineli da se štampaju i dela iz opšte književnosti.

Sve je bilo pred nama. Nisu postojale strukture na koje smo se mogli osloniti, kao što je to bio slučaj kod proizvodnje udžbenika. Trebalo je da, bačeni u vodu, sami isplivamo.

Nalazili smo se pred mnogobrojnim problemima od kojih je procenjivanje tržišta bilo neizbežno i prirodno se nametalo. Ovaj problem bio je praćen i sledećim negativnim elementima:

ograničenom kupovnom moći;

stepenom nepismenosti;

stečenim navikama za nepotrebne izdatke prilikom održavanja proslava, vezanih za tobože drevne običaje;

navikom na popularne kolekcije iz uvoza;

procvatom časopisa, foto-romana i stripova;

konkurencijom audiovizuelnih sredstava (tranzistora, kasete, bioskopa, televizije itd.).

S proizvodnjom se počelo vrlo oprezno, po mišljenju pisaca koji su odmah preplavili izdavačku kuću svojim rukopisima.

Nasuprot tržištu, ograničenom i pritiskom teškoćama koje su nam dobro poznate, naglo se razvijala ambicija za pisanjem, zahvaljujući tome što je kultura postala glavno obeležje lidera.

Senegalska elita, koja se razlikuje od elite iz Gane, Nigerije, pa čak i frankofonskog dela Obale Slonovače, čekaće petnaestak godina kako bi shvatila da je mogla da izabere drugo rukovodstvo; petnaest odlučujućih godina koje su, na kraju dovele do snažnih opredeljenja (dovedenim do kulminacije usvajanjem socijalističkog sistema) u vezi sa poslovima, novcem, trgovinom nekretninama, zemljoposedištvom koje je tridesetak godina postojalo u *sui generis* obliku, imajući neosporno političku težinu ali vezanu više za osećanje sigurnosti pred vanvremenskim autoritetom nego za samo preuzimanje vlasti.

I tako kultura kao osnovno obeležje elite, i one mlade elite okupljene oko univerziteta, postaje njihova budućnost, dok oni koji su prošli kroz srednje i više obrazovanje bez većih ambicija, sve svoje snage ulažu u izdavanje knjiga smatrajući to najboljim načinom na koji će steći ime i postati neko.

U njihovoj mladosti, Birago Diop je mnogo više bio poznat kao poštovani autor *Bajki o Amadu Cumba* nego kao vrstan stručnjak. Imena Eme Sezera i Damasa postala su im bliska, dok su Sengora upoznali najpre kao pesnika, prosvetitelja, a kasnije kao predsednika. Pošto se smatralo da ga je poezija dovela na čelo države, svi oni koji nisu mogli da postanu predsednici hteli su da budu pesnici.

Na prvom spisku pristiglih rukopisa bilo je dosta pozorišnih komada, poema, romana, bajki, pripovedaka, novela, ne uvek oslobođenih elemenata narodne priče, legendi, više ili manje istorijskih, koje su svoje teme crple iz epske prošlosti.

Hladan tuš za ljude zahvaćene entuzijazmom bilo je otkriće da izdavanje knjiga mora da se pokorava određenim zakonima, pre svega u vezi sa kvalitetom proizvoda, jer je izdavačka kuća mogla da štampa samo ono što je smatrala vrednim, zatim mora da misli na klijentelu, jer proizvod dobija trgovačku vrednost samo u zavisnosti od ukusa kupaca.

Možda će nam biti zanimljivo da pogledamo u katalog za 1974, dve godine po osnivanju:

dva romana;

zbirka novela;

dve zbirke bajki;

tri zbirke pesama;

četiri literarna eseja;

jedan istorijski esej;

četiri ekonomska eseja;

zapisi sa seminara;

dve zbirke pesama u zajedničkom izdanju.

Isti katalog nudio je 23 naslova školskih udžbenika, bilo samostalno ili zajednički objavljenih. Međutim, ovo nabranje nije dovoljno rečito. Dok je oko 14 naslova opšte književnosti izašlo u otprilike 50.000 primeraka, školski udžbenici su imali tiraž od oko 600 hiljada primeraka.

Brojke vezane za opštu književnost nisu mogle da zadovolje narasle ambicije. Ali, u međuvremenu, izdavačka kuća se organizovala, popunila je redakciju opšte književnosti korektorima i lektorima; osnovana je komercijalna služba, odeljenje za pedagogiju, a kasnije se osniva i služba za unapređenje koja se jasno izdvajala od komercijalne službe.

Za spoljne saradnike, izdavačka kuća je pozvala univerzitetski kadar, književnike, naučnike kako bi osnovala čitalački savet koji bi bio nadležan da usmerava izbor ponuđenih knjiga.

Od 1974, iako nije postignuta željena brzina razvoja, izdavački katalog se znatno širi. Već 1974. pod rubrikom u pripremi pojavljuju se:

dve antologije;

pet romana;

jedna autobiografija;

sedam zbirki novela;

četiri zbirke pesama;

tri istorijska eseja;

zapisi sa tri seminara;

dve dečije knjige.

U periodu od 1975/76. ispoljava se opasnost, koja je već ranije naslućivana, ali koja sada dobija dramatične razmere — slabo razvijeno tržište. I, kako su tada govorili razočarani vlasnici zalih knjiga, pretila je opasnost da se knjige štampaju ne za čitaoce već za „pacove”.

I dok se tragalo za načinima širenja domaćeg tržišta, nastojalo se da se, u granicama mogućnosti, krug čitalaca proširi sve do bivše metropole i učitelja jezika, do evroameričkih frankofona kao i na ostali deo Afrike.

Što se Francuske tiče, problem još nije rešen, niti je rešenje na vidiku. Prosečna francuska čitalačka publika, ona koja kupuje knjige Guy Des Carsa, San Antonija*) i „krimiće”, pokazuje vrlo malo zanimanja za književnost nezakonitih sinova, koje je metropola izrodila za vreme svoje kolonijalne pustolovine. Komercijalna uprava pokušala je da zaključi ugovore sa nekim velikim izdavačkim kućama koje bi pustile u promet ovu robu i omogućile njen bolji plasman na tržištu. Tamo gde nismo odmah na početku naišli na negativan odgovor, rezultati su bili više nego slabi. Te kuće iz metropole nisu

*) Ličnost (detektiv) iz poznatih policijskih romana.

imale mnogo poverenja u ovu vrstu robe, odnosno, nisu verovale da bi njihova čitalačka publika pokazala interesovanje za tu uvezenu robu. Ostale frankofonske zemlje u izdavačkoj delatnosti imaju isti problem kao i Afrika, izuzev, možda, Belgije koja se izdvojila zahvaljujući jednom Roberu i Simenonu, posle jednog Verharena i drugih. Jednog švajcarskog, kanadskog ili antilskog pisca, koji je uspeo da se probije, očekuje veliko razočarenje na putu ka osvajanju kulturnog tržišta metropole.

Neki mladi, koji prate kretanja u muzici, oduševili su se izvesnim kanadskim pevačima, ali niko u Francuskoj ne poznaje dostignuća pozorišta iz Kvebeka, koje je između novog američkog teatra i TNP izgradilo sopstveni identitet.

S druge strane, u frankofonskim oblastima, odsustvo međusobnog interesovanja koje se održava na tržištu knjiga, predstavlja još jedan negativan element.

Što se tiče Afrike, postoje dve ili više njih, ako uračunamo i lusofone. U frankofonskoj Africi sklopljeni su ugovori o prodaji sa izdavačkom kućom „Clé”, i prodajna mesta osnivala su se tamo gde je to bilo moguće, u Maliju, Gornjoj Volti, Nigeru, Mauritaniji; primećujemo da nedostaju Gvineja, Kongo, Zair, Benin, Čad i Gabon. Do kada?

Zid ravnodušnosti senegalske publike, prva je probila knjiga (Matraqué par le destin) *Pod udarcima sudbine*, priča o dugom mučenštvu islamskog vernika koga optužuje stariji sveštenik. Knjiga je začudila i zaprepastila, pa se zid ponovo sklopio, ali lekcija nije bila zaboravljena. Publika nije tražila očaravanje bajkama već knjige-ogledala.

Godine 1975. ustanovljena je kolekcija svedočanstava *Životi iz Afrike (Vies d'Afrique)* koja započinje delom *25 godina pred vratima ili život jednog ordonansa (25 ans d'escaliers ou la vie d'un planton)*. Ova kolekcija, otvorena za pisce amatere, stimuliše ih da razviju svoje „Ja”, da pričaju o svom iskustvu bez romantičnih preterivanja. *25 godina pred vratima, Od Tilena do Platoa* bili su prvi naslovi, danas rasprodati, kojima slede *Poziv sa obale, Nezaposlen iz Brazavila, Gluvonemi traži reč, Ne tako lud*.

Romani koji opisuju lokalne naravi, postigli su nedavno veliki uspeh, posebno tri knjige koje su napisale žene: *Duh, Greben pobeđenih i Tako dugo pismo*. Pod romantičarskim pristupom ponovo otkrivamo knjige Istine. One dejuju ne toliko kao sredstvo za bekstvo koliko kao potreba čitaoca da u njima prepozna svoj

lik, da u knjizi koja mu je ponuđena razotkrije zakone po kojima se upravlja porodica.

Knjiga ima oslobađajuću ulogu, više transkripcijom realnosti nego njenom sublimacijom, kao što je to slučaj i sa tradicionalnom igrom ili pesmom. Suprotno knjigama, što može da nas začudi, moderno senegalsko pozorište ne dejstvuje polazeći od doživljene svakodnevice već od istorijskih događaja.

Asoka, epski roman koji opisuje propast jednog velikog carstva iz afričke istorije naišao je na ravnodušan prijem dok bi na primer u pozorištu doživeo veliki uspeh. Svakom književnom rodu — odgovarajući medijum. Osim ako pisac nema snagu jednog genija kao što je Uologem (Ouologem).

Pojavile su se različite kolekcije: Pesme, Novele — romani, Usmena predanja, Sociologija i civilizacija, Dečije knjige, Književne studije / pozorište, Istorija (sa stručnog i popularnog stanovišta).

Do sada izgleda kao da nema ničeg, da smo se prepustili klasičnom toku razvoja ove industrijske grane. Međutim dolazi do preplitanja okolnosti, u vezi s zasnivanjem ove industrijske grane i u vezi sa prirodom samog proizvoda, što dovodi našu problematiku do logike apsurdna. Priroda tržišta nametala je niske prodajne cene. Međutim, afrička knjiga proizvodi se od istog materijala i uz iste troškove kao i evropska. U stvari, dobra polovina proizvodnje NEA obavlja se u Francuskoj, Švajcarskoj i Belgiji, i tamošnjim radnicima se isplaćuju evropske plate. Ali ni u Africi proizvod nije ništa manje skup.

Ustaljena praksa je da prodajna cena knjige odgovara petostruko vrednosti cene proizvodnje te knjige. Od toga se finansiranju: autorska prava; rabat namenjen trgovcima i knjižarima; pokrivanje opštih troškova preduzeća; profit.

NEA nije imala nameru da ostvari veliku dobit prodajom proizvoda koji su donekle bili unapred finansirani (iz sredstava namenjenih opštoj književnosti, a povremeno i iz redovnih dotacija); računalo se sa minimalnim koeficijentom — 2 do 3. Ukoliko je proizvod bio finansiran iz redovnih sredstava, kao što je to bio slučaj sa kolekcijom WOI (poezija), sa štampanjem knjiga o usmenom predanju i knjiga za decu, taj koeficijent bi bio još manji, odnosno, proizvodi bi se sistematski prodavali ispod proizvodne cene.

Troškovi izdavanja drugih, nedotiranih knjiga istog kvaliteta ostajali su nepokriveni, jer bi primena uobičajenih koeficijenata dovela do velikog rascepa cena.

Na kraju, relativno ubrzani razvoj tržišta, veštački podstican, krio je u sebi opasnost. Ako više nismo štampali knjige za „pacove“ dobili smo bure Danaida bez dna.

Kako se tome suprotstaviti u periodu inflacije? Kojom logikom, osim čisto trgovačkom, smemo od kupca knjige zahtevati da je plati za trećinu više kada se cena hleba udvostručila.

To su strahovanja koja proizilaze iz dvojnog interesa, kulturnog i trgovačkog.

Cene su ipak morale da porastu, ali, istovremeno, knjige su se prodavale po znatno nižoj ceni državi, od koje smo zahtevali da ih otkupljuje u velikim količinama da bi njima snabdela javne biblioteke i biblioteke institucija. Tako smo pokrivali gubitke u privatnom sektoru.

Međutim, i dalje smo tragali za novim izvorima, i tako se izdavačka kuća, nastavljajući normalnu produkciju, okrenula jednom novom vidu proizvodnje — izdavanju kolekcija.

Jer u tom naporu da proširi afričko tržište izdavačka kuća je započela izdavanje edicija u skupocenom povezu, koje često nisu čak ni čitane i čija je jedina svrha popunjavanje polica u bibliotekama. Uticaj je bio toliko jak da je mogao da dovede u pitanje osnovnu funkciju izdavačke kuće. Međutim pošto ju je osnovala država, i pošto je opstajala zahvaljujući dinaru siromašnog kupca školskih udžbenika i pošto je bivala povremeno dotirana, ona nije smela da zaboravi da je njen zadatak ne da zarađuje po svaku cenu, već da da reč onima koji su do sada ćutali.

Tako je ona odustala od izdavanja nepotrebnih luksuznih knjiga, prepuštajući taj posao novoj upravi koja bi se bavila specijalnim projektima.

Prvi pokušaj doživeo je krajnje dramatičan uspeh: Obala Slonovača objavila je *Ilustrovanu enciklopediju*, sa pozlaćenim rubovima i u kožnom povezu, u pet hiljada primeraka (što čini 15 hiljada tomova), koji su se prodali za nepunih godinu dana po ceni od 120.000 franaka primerak.

Nova uprava koja je, inače, objavila u tri toma (u kožnom povezu, i sa pozlaćenim rubovima) govore predsednika Ahiđo, posebno pripremljene za Kongres u Bafusamu (februar 1980), takođe je pokrenula i jednu novu ediciju — Klub, — koja će okupiti klasike afričke književnosti; prvi naslovi predviđeni za april 1980. su: *Batuala, Bajke i Lavana, Čudna pustolovina, Stari crnac i medalja*. Na taj način, ako roditelji drže knji-

ge za ukras, njihova deca će moći da čitaju knjige s autentičnom afričkom saradnjom.

Istovremeno, ova uprava je pokrenula izuzetno značajan projekat: izdavanje pravne enciklopedije koja će naći svoje mesto u svim bibliotekama, u preduzećima, i administraciji, koje održavaju veze sa Afrikom. Ambicija ovog velikog poduhvata jeste da definitivno odredi pravne principe, zakone i praksu u Africi, na području građanskog i krivičnog prava, kao i da odredi regionalne, lokalne i međunarodne dogovore.

To bi bilo najnoviji poslovni dogovor u kratkom razvojnom putu NEA. Planirana opšta izdavačka proizvodnja, dostići će tek u 1983. godini svoj puni zamah, kada se kuća nada da će biti u mogućnosti da objavljuje sve rukopise koje čitalački komitet odobri. Dotle, produkcija će i dalje biti selektivna, pošto je bila ograničena na 30 do 40 naslova u 1978—1979, i ne očekuje se da će se ovaj broj povećati u 1980. godini, iako stotinak odobrenih rukopisa još čeka objavljivanje.

No postoji raskorak između izbora i potrebe. Ravnoteža se može očuvati pod uslovom da se zadrži osnovni cilj: biti prisutan da bismo dali reč onima koji su do sada ćutali, koji bez nas ne bi imali mogućnosti da se izraze. Dati najpre reč narodu kako bi mogao da opšti sa sobom, uživajući i potvrđujući vlastiti identitet. To je san i želja izgubljene dece, izgubljenih nacija u ovom veku punom strahovanja.

(Prevela s francuskog JELENA GRULOVIĆ)

